

Preveo Vladan Stojanović

izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2014.

Za Lindu, Edvarda i Pipa

*Kućica za lutke Petronele Ortman
Narodni muzej, Amsterdam*

VOC je skraćena za holandsku Istočnoindijsku kompaniju, čije ime na holandskom glasi *Vereenigde Oost-Indische Compagnie* (Ujedinjena istočnoindijska kompanija). Osnovana je 1602. godine i pod zastavom kompanije, između Afrike, Evrope, Azije i Indonežanskog arhipelaga, plovilo je na stotine brodova.

VOC je 1669. godine imao 50.000 zaposlenih, 60 bevindebera (partnera) i 17 regenata. Akcije ove kompanije su 1671. godine dostigle 570% nominalne vrednosti na Amsterdamskoj berzi.

Zahvaljujući povoljnim uslovima za poljoprivredu i finansijskoj moći Ujedinjenih holandskih provincija, holandski siromasi jeli su mnogo bolje od ljudi istog društvenog položaja u Engleskoj, Italiji, Francuskoj ili Španiji. Bogati su pak jeli šta god i kad god bi poželeli.

*Grabite srebro, grabite zlato; blagu nema kraja, mnoštvo je svakoja-
kih dragih zaklada.*

Naum 2:9

*I kad je izlazio iz hrama, reče mu jedan od učenika njegovih: Učitelju,
gle kakvo kamenje, i kakve građevine!*

*I odgovarajući Isus reče mu: Vidiš li ove velike građevine? Ni kamen
na kamenu neće ovde ostati koji se neće razmetnuti.*

Marko 13:1–2

(Stihovi označeni u Brantovoj kućnoj Bibliji)

Stara crkva, Amsterdam: utorak, 14. januar 1687.

Preminula nije imala prijatelja. Zbog toga se očekivalo da pogreb bude slabo posećen. Međutim, istočni ugao crkve bio je prepun, zato što reči u Amsterdamu teku kao voda i pune sve uši. Posmatrala je predstavu sa zaklonjenog mesta, između klupa crkvenog hora. Pripadnici gilde su sa svojim suprugama prilazili otvorenom grobu kao mravi ćupu meda. Uskoro su im se pridružili činovnici i pomorski kapetani VOC-a, regenti, poslastičari – i on, sa šeširom širokog oboda. Pokušala je da ga sažaljeva. Sažaljenje se, za razliku od mržnje, uvek moglo spakovati i odložiti.

Oslikan svod crkve – jedino što su reformatori poštedeli – dizao se iznad njih kao prevrnuto korito veličanstvenog broda. Odražavao je istinsku dušu ovog grada, podržanu drevnim gredama. Hrist sudija drži mač i ljiljan, zlatni teretni brod seče talase, Devica se odmara na polumesecu. Spustila je ruku na staru klupu pored sebe i počela da miluje duborez. Napipala je čoveka koji sere kesu dukata s bolnim izrazom lica. Šta se promenilo? – zapitala se.

A opet.

Čak su i mrtvi danas bili tu. Nadgrobni kamenovi krili su slojeve tela, kostiju i prašine nagomilane ispod nogu ožalošćenih. Ispod kamenog poda su ženske vilice, karlice trgovaca i šuplja rebra gojaznih velikodostojnika. Tamo dole ima i malih leševa, ne dužih od vekne hleba. Primetila je da ljudi skreću pogled sa zgusnute tuge na malim nadgrobnim pločama. Nije mogla da ih krivi zbog toga.

U središtu gomile uočila je onu zbog koje je i došla. Pored rupe u podu stajala je devojka, iscrpljena i skrhana bolom. Jedva da je opažala znatiželjno građanstvo koje se tiskalo oko nje. Nosači kovčega prošli su glavnim crkvenim brodom. Mrtvački kovčeg tresao se na njihovim ramenima kao kutija za lautu. Po nekim izrazima lica moglo se lako zaključiti da nisu oduševljeni što prisustvuju ovom pogrebu. Pretpostavila je da je to Pelikornovo maslo. Isti stari otrov za uši.

Ovakva procesija bi u normalnim prilikama bila strogo hijerarhijski organizovana predstava. Gradski oci stupali bi na čelu, dok bi običan svet išao za njima, u skladu sa svojim društvenim položajem. Danas se niko nije trudio da poštuje red. Pretpostavljala je da ni u jednoj od božjih kuća u gradskom ataru nije bilo ovakve pokojnice. Volela je ovaj grad jedinstvenog i prkosnog duha. Amsterdam je sazidan na smelosti. Ali sad je žudeo za sigurnim i uređenim trajanjem. Građani behu spremni da s tupom poslušnošću uživaju u udobnostima koje pruža imetak. *Trebalo je da odem ne sačekavši današnji dan*, pomislila je. *Smrt mi se previše približila.*

Krug se raskinuo da propusti nosače kovčega. Tugom skrhana devojka primakla se ivici rupe dok su spuštali kovčeg. Bacila je buket cveća u tamu baš kad je čvorak zalepršao krilima i poleteo uz belo okrečeni zid crkve. Mnoštvo glava okrenulo se ka njemu, ali devojka nije ni trepnula, kao ni žena među klupama u crkvenom horu. Posmatrale su putanju latica dok je Pelikorn izgovarao poslednju molitvu.

Nosači kovčega postavljali su novi nadgrobni kamen na mesto. Služavka je klekla pored sve manje tamne rupe u podu i zajecala. Iz gomile se digao žagor neodobravanja, upućen iscrpljenoj devojci koja nije učinila ništa da spreči nedostojanstveno ponašanje služavke. Dve žene u svili domundavale su se pored crkvenog hora ispod glasa. „Zbog takvog ponašanja smo se ovde i okupile“, promrmljala je jedna od njih.

„Kad su ovakve na javnom mestu, sigurno se između četiri zida ponašaju kao životinje“, odvrtila je njena prijateljica.

„Pravo veliš. Eh, šta bih dala da budem muva na jednom od tih zidova. *Zzz-zzz.*“

Prigušeno su se zakikotale. Žena u horu stisla je prste oko klupe tako snažno da su pobeledi.

Kad je pod crkve nanovo zapečaćen, krug se rastočio, mrtvi su ponovo našli mir. Devojka, kao svetica pala s vitraža, osmotrila je nepozvane lice-mere u crkvi. Raspoloženo su ćeretali dok su izlazili na krivudave gradske

Tajna devet soba

ulice; na kraju devojka i služavka pođoše za gomilom, držeći se podruku, ćutke koračajući brodom. Većina muškaraca će se vratiti radnim stolovima i teggama. Amsterdam je plutao iznad morske vode samo zahvaljujući neprestanom trudu i zalaganju žitelja. Stekli smo slavu teškim radom – upozorava poslovice – ali će nas lenjost vratiti pod okrilje mora. Morske plime su poslednjih dana preteći rasle.

Žena je izašla iz hora kad se crkva ispraznila. Požurila je da je ne ot-kriju. *Stvari mogu da se promene*, prošaptala je. Tihi glas odbio se o zidove. Stigla je do novopoloženog i na brzinu isklesanog nadgrobnog kamena. Granit je bio topliji od susednih, a dletom uklesane reči prašnjave. Ni sad nije mogla da veruje da se sve to zaista desilo.

Kleknula je i gurnula ruku u džep, da završi započeto. To je njena mo-litva: minijaturna kuća, neviđeno precizan i vanvremenski rad, dovoljno mali da stane na dlan. Pažljivo je položila dar, tamo gde je oduvek želela. Blagosiljala je hladni kamen prstima otvrdlim od rada.

Gurnula je teška crkvena vrata i instinktivno pogledom potražila šešir širokog oboda, Pelikornov ogrtač i ženu u svili. Nigde ih nije bilo. Bila bi sama u svetu tišine da nije bilo čvorka zatočenog u crkvi. Bilo je vreme da krene, ali odlučila je da ostavi vrata otvorena, da zatočenoj ptici dâ priliku da se izbavi. Ptica je primetila njen trud, ali nije izašla, već je odlepršala iza propovedaonice.

Ostavila je prohladnu unutrašnjost crkve za sobom. Okrenula se suncu i pošla preko kružnih kanala, ka moru. Neka, čvorče, neću te terati ako misliš da je ta zgrada sigurno utočište.

PRVI DEO

SREDINA OKTOBRA 1686.
HERENGRAHT, AMSTERDAM

*Ne želi preslačke njegove,
jer su lažna hrana.*
Poslovice 23:3

Mlazak

Nela Ortman podigla je i spustila zvekir u obliku delfina na pragu kuće njenog supruga. Stidela se tog zvuka. Niko se nije pojavio, iako je očekuju. Njen dolazak potanko je dogovoren pismima. Papir njene majke bio je tanušan i bled u poređenju s Brantovim skupocevnim pergamentom. *Ne*, pomislila je, *ovo nije najsrdačnija dobrodošlica posle mlake prošlomesečne svadbene ceremonije. I ona je obavljena bez venaca i veridbenog pehara, pa i bez mladenačke postelje.* Spustila je mali putni kovčeg i kavez za ptice na prag. U pismu majci ulepšaće današnje događaje. Prvo mora da se popne uz stepenice, raskomoti u sobi i sedne za sto.

Okrenula se prema kanalu kad se mornarski smeh zaorio ispred kuće. Odrpani momak naleteo je na ženu s korpom ribe. Polumrtva haringa kliznula je niz široku kecelju. Grubi krik seljanke podvukao se Neli pod kožu. „Idiote! Idiote!“, vikala je. Slepí dečak rio je po prašini za odbeglom haringom kao da je srebrni medaljon. Hitrim i odvažnim prstima, bez straha je ispipavao okolinu. Uhvatio je haringu, zacerekao se i trijumfalno potrčao uz kanal s plenom u ispruženoj ruci.

Nela se nemo radovala njegovom uspehu. Nastojala je da upije što više retke oktobarske topline. Ovaj deo Herengrahta zovu Zlatna okuka, ali danas je izgledao smeđe i obično. Prelepe kuće nadnosile su se nad kanalom boje gliba. Otmena, simetrična i divna zdanja, dragulji i ponos grada, ogledala su se u mutnoj vodi. Priroda je davala sve od sebe iznad krovova. Oblaci boje šafrana i breskve odražavali su slavu i bogatstvo republike.

Okrenula se prema blago odškrinutim vratima. Da li su i malopre bila delimično otvorena? Nije bila sigurna. Gurnula ih je. Gvirnula je u prazninu. Hladni vazduh dizao se s mramora. „Johanese Brante!“, pozvala

ga je glasno i pomalo uspaničeno. *Da li je ovo neka igra? Stajaću ispred vrata do januara*, razmišljala je. Pebo, njen papagaj, trljao je vrhove pera o kavez i nervozno cvrkutao. Slabašni zvuk padao je po mramoru. Imala je utisak da tihi kanal iza njih zadržava dah.

Zagledana u senke, bila je sigurna: neko je posmatra. *Samo napred, Nela Elizabet*, govorila je sebi dok je prelazila preko praga. Da li će je novi suprug zagrliti i poljubiti, ili će joj samo čvrsto protresti ruku, kao da pozdravlja poslovnog partnera? Nije učinio ništa od toga ni na svadbenoj ceremoniji, kojoj nije prisustvovao nijedan član njegove porodice.

Sagnula se i skinula cipele, da bi pokazala da i seljančice znaju red. Za ovu priliku obula je najotmenije kožne cipele. Izula se iako nije shvatala značenje tog gesta. *Reč je o dostojanstvu*, rekla je njena mati. Poslušala je, iako je dostojanstvo u ovom slučaju bilo vrlo neudobno. Bučno je spustila cipele na pod. Nadala se da će nekog probuditi ili uplašiti. Majka je govorila da ima preterano živahnu maštu. Zvala ju je Nela u Oblacima. Cipele su ostale na podu. Ništa nije postigla, izuzev što se osećala kao budala.

Napolju su se dve žene dozivale. Okrenula se u njihovom pravcu. Kroz otvorena vrata videla je samo leđa jedne od njih. Zlatokosa visoka žena nije nosila kapu. Udaljavala se ka umirućem suncu. I Nelina kosa se rasplesla na putovanju iz Asendelfta. Blagi povetarac poigravao se njenim uvojcima. Nije pokušavala da je sredi da ne bi postala još nervoznija. Pustila ju je da je golica po licu.

„Da li dobijamo i menažeriju?“

Samouvereni i oštri glas razlegao se iz tame predvorja. Nela se naježila, iako je predosetila da je neko motri. Posmatrala je priliku koja se odvojila od senke. Klizila je prema njoj ispružene ruke. Nije znala da li želi da je pozdravi ili prekori. Ruka je pripadala visokoj i vitkoj ženi, odevenoj u crno od glave do pete. Na glavi je imala savršeno ispeglanu i nameštenu kapicu. Svaki uvojak bio je na svom mestu. Širila je neodređeni i neobični vonj oraščića. Imala je sive oči i stroga usta. Koliko je prebivala u senima, posmatrajući je? Pebo je uznemireno zacvrkutao.

„Ovo je Pebo“, reče Nela. „Moj papagaj.“

„Vidim“, reče žena. Obračala joj se s visine. „Bolje reći, čujem. Pretpostavljam da niste doneli još zveradi?“

„Imam malog psa, ali on je ostao kod kuće...“

„Dobro je. Samo bi srao po sobama i grebao nameštaj. Ta mala stvorenja su hir iskvarenih Francuza i Španaca. Frivolni su kao i njihovi gospodari.“